

14. Шутый В.Е. Казачий предводитель // Вопросы истории. – 1972. – № 1. – С. 125 – 136.
15. Котляр М.Ф., Смолій В.А. Історія в життєписах. Пер. з рос. – К.: Час, 1994. – 328 с.
16. Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль: МПП „Презент”, за участю ТОВ „Феміна”, 1994. – 480 с.
17. Семен Палій та Фастівщина в історії України: Матеріали науково-практичної краєзнавчої конференції. – Київ–Фастів, 1997. – 73 с.
18. Соболев В.О. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко. – Донецьк: МП „Отечество”, 1996. – 336 с.
19. Шевчук В. Самійло Величко та його літопис // Шевчук В.О. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. – К.: Рад. письменник, 1990. – С. 184 – 208.
20. Величко С.В. Літопис: У 2 т. / Пер. з книжної укр. мови, комент. В.О.Шевчука; відп. ред. О.В.Мишанич. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. – 642 с.
21. Наливайко Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. – К.: Основи, 1998. – 578 с.
22. Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т. / Редкол.: І.О.Дзевєрін (відп. ред.) та ін. – К.: „Українська Радянська Енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 1990. – Т. 2. – 576 с.
23. Історія Русів / Пер. І.Драча; вступ. ст. В.Шевчука. – К.: Рад. письменник, 1991. – 318 с.
24. Українська література у портретах і довідках: Давня література – література XIX ст.: Довідник / Редкол.: С.П.Денисюк, В.Г.Дончик, П.П.Кононенко та ін. – К.: Либідь, 2000. – 360 с.
25. Слабошпицький М.Ф. З голосу нашої Клію (Події і люди української історії). – К.: Фірма „Довіра”, 1993. – 255 с.
26. Марченко М.І. Українські літописи і хроніки XVII–XVIII ст. // Матеріали до вивчення історії української літератури: В 5 т. / Упоряд. О.І.Білецький, Ф.Я.Шолом. – К.: Рад. школа, 1959. – Т. 1. – С. 404 – 416.

УДК 811.161.2:81'27

ЧИ НЕ ПЕРЕВЕДЕТЬСЯ КОЗАЦЬКИЙ РІД НА ЗАПОРІЖЖІ?

Зубець Н.О., к.філол.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття присвячена аналізу мовної ситуації та визначенню пріоритетів жителів Запоріжжя щодо напрямків мовної політики в регіоні.

Ключові слова: українство, духовне становлення нації, двомовність, національні меншини

Зубець Н.А. НЕ ПЕРЕВЕДЕТСЯ ЛИ КАЗАЦКИЙ РОД НА ЗАПОРОЖЬЕ? // Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена анализу языковой ситуации и определению приоритетов жителей Запорожья относительно направлений языковой политики в регионе.

Ключевые слова: украинство, духовное становление нации, двуязычие, национальные меньшинства.

Zubets N.O. COSSACK'S GENERATION WILL NEVER DISAPPEAR, WON'T IT ? / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article is devoted to the analysis of linguistic situation and determination of priorities of habitants of Zaporizhzhya in relation to directions of linguistic policy in the region.

Key words: Ukrainian community, spiritual formation of nation, bilingual situation, ethnic minorities.

На початку 90-х років минулого століття наші видатні письменники Д.Павличко та І.Драч прогнозували, що через 10 років української незалежності при достойній економіці не буде мовної проблеми. Ми живемо в незалежній державі уже 18-ий рік, а проблема не зникла, вона виросла, набрала нових обрисів і виявів. Як пише Ліна Костенко, „... йдеться навіть не про вживання чи невживання української мови, а про зживання її зі світу”[1,6]. Безперечно, мова – це один із атрибутів держави, та іноді складається

враження, що для політиків, економістів, бізнесменів єдиною перепорою на шляху до щастя є українська мова. За роки незалежності не була виконана жодна із чотирьох програм щодо укріплення української мови (1991, 1997, 2000 та 2004 рр.). Незважаючи на те, що на різних симпозиумах, круглих столах, наукових і пресових конференціях не лише в столиці, а й в регіонах, областях виголошено немало пропозицій, сформульовано різноманітні рекомендації щодо поліпшення мовної ситуації в державі, а ми все ще „ходимо по пустелі”. Усе це свідчить про відсутність дієвої державної мовної політики або щонайменше – про непослідовне і нецілеспрямоване здійснення її державою. Слушною є думка Л.Масенко про те, що „українська влада дотримується в мовних питаннях політики „відсутності мовної політики”, що... фактично означає підтримку тієї мови, яка в імперський період посіла сильніші позиції” [2,151].

Мовні проблеми в нашій державі вже давно не є проблемами лише мовознавців, вони тісно переплелися із загальнофілософськими, психологічними, етнолінгвістичними проблемами і їх розв’язання сьогодні неможливе без спільних зусиль не лише теоретиків вищезазначених гуманітарних наук, а й генетиків, біологів, фізиків. Дослідженню мовної ситуації загалом, асимілятивних процесів у мовному середовищі українців різних регіонів присвячено праці мовознавців Л.Масенко, О.Ткаченка, О.Тараненка, А.Погрібного, І.Фаріон, етносоціологів В.Свтуха, В.Трошинського, етнографа М.Дністрянського та ін. Сьогодні реальністю є те, що ситуація з українською мовою в більшості регіонів України критична. Не став винятком у цьому сенсі і Запорізький край. Аналіз мовного життя в регіоні дозволяє ввести мовно-культурну ситуацію Запоріжжя в контекст загальноукраїнської соціолінгвістичної картини, що ми і ставимо за мету у цій статті.

За статистикою на Запоріжжі постійно збільшується кількість українських навчальних закладів, щорічно проводиться Всеукраїнський конкурс знавців рідної мови імені П.Яцика (наприклад, в останньому взяли участь 20 тис. осіб шкільної та студентської молоді), є український драмтеатр, потужна обласна організація Національної Спілки письменників України, членами якої є відомі у всій Україні літератори П.Ребро, Г.Лютий, А.Рекубрацький, Л.Геньба та ін., плідно працює осередок вивчення української діаспори, очолюваний відомим ученим, Заслуженим діячем науки і техніки України, професором В.Чабаненком, за ініціативою запорізьких науковців створена і вже кілька разів перевидана енциклопедія „Українське козацтво”, є також відомі творчі колективи і виконавці, такі як ансамбль „Запорозькі козаки”, композитор і виконавець А.Сердюк, Кінний театр на о. Хортиця – легендарному і святому місці для кожного українця. І цей перелік можна продовжувати, бо є чимало патріотів, ентузіастів, подвижників, які прагнуть реанімувати дух українства, національну гордість, адже ми живемо у краї, який, за загальним визнанням, відіграв значну роль у духовному становленні нації завдяки нашим славістам предкам – запорозьким козакам. Як відомо, на предків теж треба мати право, котре базується насамперед на духовній спорідненості. А коли між предками і нащадками – прірва, то ця спорідненість носить лише формальний характер. На жаль, життя в регіоні показує, що спільне між запоріжцями – козаками і сучасними нащадками – тільки назва.

Використовуючи соціолінгвістичну термінологію, мовна ситуація в області – нерівноважна. У сьогоденні нашого краю є ще багато формального або такого, що не сприяє розвитку національної гордості, „осідлості моралі”, піднесенню людської гідності, утвердженню рідної мови. Так, у зазначених державних програмах укріплення і розвитку української мови відчутний освітнянський крен, однак усіх років незалежності не вистачило, щоб відповідно до цих документів освіта в нашому регіоні стала за змістом, концепціями, критеріями та й мовою – справді національною.

І досі в обласному центрі російських і змішаних шкіл залишається більше, ніж українських. От і виходить, що після відвідування українського дитячого садка дитина змушена йти до школи з російською мовою навчання, де спочатку її вчать за російськими букварями, а далі – за підручниками „Родная речь” і т.п. А останнім часом ми стаємо свідками тенденції зворотного порядку, коли українські дитячі садки знову стають російськими, бо їх вихованці йдуть до російських шкіл. То про яких носіїв і охоронців української мови можна говорити, якщо з дитинства спотворюється поняття й уявлення про рідну мову, про вільне володіння другою, третьою мовою? Отож і з’являється зневага до української культури, історії, народних традицій і всього українського. Реальною небезпекою стає той факт, що нинішня молодь сприймає українську мову формально: її вивчають, можуть нею говорити, але й без неї можуть цілком обходитися в житті. А це значить, що українська мова не живе в серцях і душах молодих запоріжців. Аналізуючи нинішній стан державної мови, А. Погрібний дійшов висновку, що сформувати, утвердити досконало мову освіти, літератури, культури, науки було колись легше, аніж тепер зупинити процес винародовлення українського люду уже й в умовах Незалежності [3].

Естрадні, театральні майданчики Запоріжжя і міст області переповнені представниками російської естради, театру, які несуть нам братню культуру. Частка вистав української класичної драматургії в обласному театрі зменшується. В області не належний стан книготоргівлі. У найбільших книжкових магазинах обласного центру – „Букві” та „Буклеті” – немає найнеобхідніших творів з української літератури для школи, зате є збірки всіляких „золотих”, „найкращих” творів для учнів, видання з

рефератами або виконаними домашніми завданнями з усіх шкільних предметів; а ще є прекрасні словники з російської мови, твори сучасної російської літератури, методичні посібники для фахівців російської мови, чого не скажеш про підбірки з української мови та літератури.

Багато чого в житті області залежить від місцевої влади. У діяннях певної частини посадових осіб різних інституцій, котрі є або росіянами, або представниками зросійщених меншин, відчувається нехтування або й зневага до українського слова. Серед вищих державних службовців доволі мізерний відсоток осіб, які є водночас і справжніми носіями української літературної мови, і патріотами України. Цим скористалися ті, хто не довершив справу за радянських часів, тільки тепер їх дії більш витончені: пропонується захистити російську мову. Запоріжжя опинилося серед тих міст, які приєдналися до „параду регіональних мов”. Історичні передумови формування у нашому краї мовної ситуації, коли мова нетитульної нації поширена і використовується в усіх сферах, а інша – мова корінної нації – функціонує обмежено, призвели до відсутності у запоріжців сталих уявлень щодо пріоритетності державної політики в мовній сфері. Питання про необхідність забезпечити поширення української мови гостро не стоїть, зате вирішується питання статусу російської мови. А соціологія і соціолінгвістика стверджують, що питання забезпечення реалізації прав національних меншин у мовній сфері слід вирішувати після створення належних умов для утвердження мови титульної нації.

Нині на батьківщині українського козацтва російською мовою говорять обласна і міська влада, ЗМІ, нею часто ведеться викладання у вищих навчальних закладах, бо нібито так хоче все населення, бо так воно краще розуміє. Посадовці, державні особи, допускаючи це, оскаржують право нації на свою державу і на свою мову в ній. Якщо громадянин – держслужбовець, інженер, архітектор – шанує Конституцію своєї держави, то для нього не повинно стояти питання, якою мовою послуговуватися поза приватним життям. Викладачам, доцентам, професорам, котрі зобов'язані бути прикладом у виконанні свого конституційного обов'язку, виходить, забракло років незалежності не те що на опанування державної мови, а на усвідомлення того, що більшого самоприниження, як навчати українську молодь в українських вишах у незалежній країні чужою мовою, немає. Багато десятиліть тому наш видатний письменник, патріот Є.Маланюк говорив про такі речі, які актуальні й сьогодні: „Ми народ безцвітний, наша один до одного непошана, наша відсутність солідарності і взаємопідтримки, наше наплювательство на свою долю і долю своєї культури абсолютно разючі і об'єктивно абсолютно не викликаючи до себе ні в кого добрих почуттів, бо ми їх не заслуговуємо...У нас абсолютно нема правильного проектування себе в оточенні дійсності та історії” [4,164].

Уже йшлося про значну частку російських шкіл в області. У Запорізькому національному університеті на філологічному факультеті збережено російське відділення, на якому значна кількість місць – бюджетні. Мабуть, не кожна область має такі прекрасні видання, як наша „популярна енциклопедія природних та історичних пам'яток, традицій і назв” – „Запорожский край” відомого етнографа, мандрівника, краєзнавця В.Супруненка (хоч, звичайно, хотілося, щоб воно було видане українською мовою) та журнал „Хортиця” (засновник – Запорізька обласна організація НСПУ), який є українсько-російським літературно-художнім та громадсько-політичним часописом тощо.

Основними носіями інформації в регіоні є друковані мас-медіа, яких у Запорізькій області більше трьохсот. Деякі із місцевих ЗМІ задекларували себе як двомовні („Мрія”, „Перекур”). Ця двомовність виявляється в подачі лише близько 5% інформації державною мовою. Українською мовою в області виходять ті періодичні видання, які належать державі („Запорізька правда” та районні газети). Таких друкованих видань в області 23, та їх навряд чи можна охарактеризувати як впливові та популярні, оскільки вони мають невеликий тираж.

FM - діапазон запорізького радіопростору нараховує 19 радіостанцій (із них тільки дві україномовні – радіо „Ера” та „Запоріжжя - FM”), а решта мають статус двомовних (зауважимо, що 95% ефірного часу – російськомовного і лише 5% - українськомовного: це або випуск новин (3 – 4 хвилини на годину), або деякі рекламні повідомлення). Ще три з них мають по одному – два україномовних ведучих. Музичний продукт на цих радіостанціях теж не є українським. Як бачимо, російське слово вільно почувається у ЗМІ регіону, формує відчуття меншовартості української мови.

Якщо взяти до уваги той факт, що в нашій державі мешкає чимало представників інших національностей, то в цьому сенсі Україна являє собою унікальну лінгвістичну лабораторію, у якій можна вивчати взаємодію, впливи мов одна на одну. Та поки що ті „експерименти”, які проводяться, підривають духовне і фізичне здоров'я українського народу. На Запоріжжі проживають німці, євреї, поляки, болгари. Вони мають свої школи, товариства, у Бердянському педагогічному університеті відкрито спеціалізації „Англійська і болгарська мови”, „Німецька і болгарська мови”. У Приазовському та Приморському районах зосереджено компактні поселення болгар. Нашадки болгарських переселенців розмовляють рідною мовою, яка найбільш органічно виявляється в побуті. На одній території мешкають гагаузи, молдавани, росіяни, українці. У селах із змішаним населенням діалектні розбіжності ніколи не сприймаються серйозно, не існує мовного бар'єру: мешканці спілкуються мовою співбесідника. Вони двомовні. Ученими спостережено, що болгари Запорізької області володіють українською мовою краще,

ніж, наприклад, на Одещині. Ніколи ці меншини не порушували питання про болгаро-російську чи болгаро-українську двомовність. Вони усвідомлюють, що знання української, російської мов відкриває перед кожною людиною шлях до оволодіння професією, засвоєння здобутків людства в галузі науки і техніки, прилучення до безцінних скарбів художньої літератури, світової класики і культури. Учителі й учні Бердянська уже кілька років здійснюють роботу щодо створення музею мов Приазов'я.

Автор соціолінгвістичної класифікації мов, яка ґрунтується на соціолінгвістичній оцінці їхньої поширеності та значущості, український мовознавець О.Ткаченко визначає нинішнє становище української мови як близьке до кризового, оскільки вона не стала не тільки мовою загальнотериторіального поширення, як це мало б бути у відповідності до її державного статусу, - її не можна віднести навіть до мов загальноєтнічного поширення, оскільки на Сході й Півдні значна частина українців уживає російську в побутовому спілкуванні [5,64]. Як відомо, українська національна мова має живу народну основу, вона формувалася на базі усного мовлення, яке нині збіднене або й відсутнє.

Слід зазначити, що соціолінгвістичні дослідження й аналіз мовної ситуації в конкретних регіонах України сприятимуть накопиченню важливого матеріалу для майбутніх теоретичних узагальнень з проблем змішування мов, білінгвізму тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф / Л. Костенко // Урок української. – 2003. – № 8 – 9. – С. 2 – 7.
2. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір / Лариса Масенко. – К.: ВД "Академія", 2004. – 164с. – ISBN 966-518-255-2.
3. Погрібний А. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба.../ Анатолій Погрібний. – К.: ВЦ "Просвіта", 2000. – 320с.: фото – ISBN 966-7551-01-06.
4. Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу / Євген Маланюк. – К: Дніпро, 1997. – 428с. – ISBN 5-308-01686-0.
5. Ткаченко О. До соціолінгвістичної класифікації мов у її слов'янській специфіці і динаміці / О. Ткаченко // Мовознавство. – 2005. – С. 61 – 67.

УДК 821.161.2 І – 31.09

ІСТОРИЧНА ПРОЗА І МІФИ (РОЗДУМИ НАД ПРОБЛЕМОЮ)

Іванченко Р.П., к. і. н., професор, Лауреат національної премії України ім. Т. Шевченка,
Заслужений діяч мистецтва

Київський міжнародний університет

У статті порушено проблему трактування подій минулого в літературному процесі 60-90-х рр. ХХ століття. Автор аналізує специфічні риси тогочасної історичної прози у зв'язку з політичними та культурними умовами доби. Особливу увагу приділено ступеню історичної достовірності в прозі 60-70х років та міфологізації подій минулого як наслідку радянської ідеології. У статті розкрито сутність цього явища та способи його художнього втілення. Залежно від ролі історичних подій у творі автор виділяє прозові твори, у яких події минулого постають як тло описуваних подій та твори, де історичну правду перекинуто згідно з прийнятими у пануючій ідеології принципами. Автор наголошує на потребі переоцінки українських творів з недостовірно висвітленими фактами.

Ключові слова: історична пам'ять, історичний роман, жанр, міфологізація.

Іванченко Р.П. ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРОЗА И МИФЫ (РАЗМЫШЛЕНИЯ НАД ПРОБЛЕМОЙ) / Киевский международный университет, Украина

В статье затронута проблема трактования событий прошлого в литературном процессе 60-90 гг. ХХ столетия. Автор анализирует специфические черты исторической прозы того времени в связи с политическими и культурными условиями эпохи. Особое внимание уделяется степени исторической достоверности в прозе 60-90 годов и мифологизации событий прошлого как следствия советской идеологии. В статье раскрыта сущность этого явления и способы его художественного воплощения. В зависимости от роли исторических событий в произведении автор выделяет прозаические произведения, в которых события прошлого выполняют функцию фона описываемых событий и произведения, где историческая правда перекинуто в соответствии с принятыми в господствующей